

NAČELA „DEI VERBUM“ O PRIJEVODIMA SV. PISMA

Dr Ljudevit RUPČIĆ

Iz činjenice da saborski dekret »Dei Verbum« govori na zadnjem mjestu o prijevodu Svetoga pisma, ne smije se zaključiti da mu je to zadnja stvar. Naprotiv, svi tonaliteti spomenutog dekreta, posebno doktrinalni i pastoralni, s brojnim i izričitim željama, zahtjevima i potrebama praktično se slijevaju u fokus prijevoda. S obzirom na sastav i strukturu dekreta prijevod je završni i zaglavni kamen, koji povezuje sve linije u skladnu cjelinu. Upravo u njemu kao u cvijetu i plodu dolazi do izražaja sva njegova ljepota i nutarnja snaga. Stoga nema ni jednoga poglavlja koje se ne bi ticalo samog prijevoda. Budući da dekret govori o riječi Božjoj, on time govori i o prijevodu. Dakako da izjave dekreta imaju razne aspekte, ali nas ovoga časa zanimaju samo oni koji se odnose na prijevod u užem smislu.

Dekret izriče identitet prijevoda riječi Božje i same te riječi. Tim je dana maksimalna vrijednost prijevoda, ali mu je također tim stavljen najozbiljniji zahtjev da on taj identitet sebi osigura. Tek tada mu se mogu pripisati sva svojstva riječi Božje i od njega očekivati njezini učinci. Riječ Božja je susret i dijalog između Boga i čovjeka sa svim posljedicama. To isto mora biti i prijevod. Čitalac u njemu mora susresti Boga i razumijeti njegov govor. Prevodilac je taj koji omogućuje kontakt i dijalog između Boga i čovjeka. Prema tome, njegova je zadaća delikatna. On se mora sav staviti na raspolaganje: toliko diskretno da se ne opazi, a toliko velikodušno i potpuno da ništa od sebe ne ostavi što je mogao dati. Prevodilac je pravi tumač, a tumačenje uključuje determinaciju teksta, literarne vrste, povijesne situacije, značenja koje riječ ima u auktora i slušalaca. To je tek potpun kontekst koji omogućuje potpuno razumijevanje. Pismo nije palo s neba. Ono je »plod kooperacije neba i zemlje«¹. Riječ Božja se utjelovila u suvremeni ljudski govor i pismo. Njezina narav i svrha određuju način pristupa k njoj i načela koja se moraju uzeti u obzir kod prevođenja.

Najprije, ona mora biti zbilja riječ Božja. Za to mora jamčiti kritika teksta. Bez toga nema govora o riječi Božjoj. Zbog njezina božanskog karaktera na nju moraju biti primijenjena sva načela koja odgovaraju toj naravi. Isto tako, jer je ona i ljudska riječ, na nju se moraju primijeniti načela koja se inače primjenjuju u tumačenju svakoga

1. XAVIER LÉON-DUFOUR, S. J. *Les Évangiles et l'histoire de Jésus*, Paris 1963. str. 22.

ljudskog dokumenta pisanog u prošlosti. Sabor se potpuno zalaže za pozitivnu znanstvenu egzegezu. Povijest, arheologija, sociologija mogu pružiti dragocjenih podataka i treba ih iskoristiti. Društveni odnosi i shvaćanja mijenjaju se od naroda do naroda, od vremena do vremena. Različiti su također mentalitet i psihologija istočnjačka i zapadna. To povlači za sobom posljedicu drukčije kategorije mišljenja i izražavanja. Dok jezici zapadnih naroda i Grka imaju smisla za jasnoću, red, ravnotežu i apstraktnost, semitski jezici vole slikovitost i konkretnost. Povjesničar i tumač prisiljeni su uočavati semitski smisao grčkih riječi jer su pisci Svetog pisma bili Semicani koji su sematski mislili, a grčki pisali². Sabor posebno zahtijeva da se svrati pažnja na književne vrste. To je zapravo moda slična modi odijevanja, plastične umjetnosti, slikarstva i arhitekture. Već je »Divino afflante Spiritu« istakla potrebu obaziranja na književne vrste, a Dekret je ponovo naglašava. To oslobađa katoličku egzegezu od začaranog kruga u kojem se bila našla i izvodi je na prostrano polje rada koje obećava mnogo. Od jedne do druge knjige i pisca variraju brojni književni oblici. Bog se preko svetih pisaca poslužio tim konglomeratom književnih vrsta da bi njegova pisana riječ bila suvremena u obliku kako bi postala simpatična u prihvaćanju i efikasna u djelovanju. Danas tih oblika više nema i postali su nerazumljivi. Prevodilac dobro zna da se pod tim opskurnim slikama i opisima krije bogata istina. Međutim, poznavati filološko-gramatičko značenje teksta i povijesni oblik kompozicije ne može osigurati potpun smisao Svetog pisma. Pogrešna optika koja bi imala u vidu samo ovu stranu Svetog pisma izložila bi se opasnosti da se u njegove riječi unose čisto ljudski pojmovi. To bi uistinu bila laicizacija i desekracija smisla Svetog pisma.

Stoga imajući u vidu božanski karakter Svetog pisma, Sabor ističe načela koja odgovaraju toj strani Pisma. Najprije, jer je primarni pisac Pisma sam Bog i jer u njemu govori samo o Kristu, ono je jedinstveno idejno djelo. Dekret preuzima Jeronimovu tvrdnju: Ignoratio Scripturarum ignoratio Christi est. To je jedinstvo dragocjena norma u pronalaženju pravog smisla. Cijeli Stari zavjet idejno je rumenilo sunčane istine koja se pojavila u svom sjaju u zenitu Novog zavjeta. U toj perspektivi sve zrake vode Kristu, a brojne osobe, stvari i ustanove sačinjavaju mozaične komade veličanstvenog i živopisnog portreta koji je sam Bog naslikao ljudskim materijalom i bojama. Zbog toga se ni jedna knjiga, pa ni rečenica, ne može izuzeti od cjeline. Inače nema jamstva da je ispravno shvaćena. Ruka otrgnuta od tijela nije više ruka, nego cadaver.

Budući da je Pismo knjiga vjerskih objavljenih istina, prevodilac se nužno mora ravnati sudom nepogrešivog crkvenog učiteljstva jer ono ima karizmu čuvanja i nepogrešivog tumačenja Pisma. Živa tradicija i analogija vjere jednako su sigurna načela u pronalaženju smisla. Istina, analogija vjere pomaže samo da se izbjegne krivi smisao, a ne da se uvijek pronađe pravi. Ali i takva je usluga dragocjena.

Jednostran — a tim i nedovoljan — pogled na Sveto pismo bio bi još i tada ako se ne bi uočila njegova egzistencijalna određenost. Ono

2. Usp. DV, gl. 3, 12.

je u svim svojim oblicima najprije napisano u određenom vremenu i za određene čitaoce, ali tako da i danas služi Crkvi za njezinu izgradnju. Dekret pokazuje na tu narav pisma kada ga naziva »Scripturarum pabulum«³. Ono je sposobno i određeno da prosvjetljuje pamet, jača volju i srca zapaljuje ljubavlju prema Bogu⁴. Zato, veli Sabor, katolički tumači »collatis sedulo viribus operam dent... ut... divinas litteras ita investigent et proponant ut Scripturarum pabulum fructuose possint suppeditare«⁵.

Iz nadnaravnosti i govornog značaja riječi Božje slijedi da je može čuti i razumjeti samo onaj tko je s njom kongenijalan. Tek vjera osposobljuje prevodioca da može čuti i razumjeti riječ Božju. To ne znači da vjernik nešto unosi u riječi i tekst što u njima ne bi bilo, nego mu pomaže da vidi što već ima, a što bez vjere ne bi vidio. To nije smetnja znanstvenom istraživanju, nego nadopuna. Vjera i ljubav proširuju interes, a tim se proširuje i razumijevanje. »Samo ljubav daje pravu spoznaju« (Gunkel). Prevodilac vjernik susreće Božju riječ u kongenijalnosti. Nadnaravni otpremnik nalazi u njemu nadnaravni prijammnik. Sabor odlično valorizira rad prevodilaca jer njim pridonose sazrijevanju suda Crkve⁶.

Poštivanje i znanstvenih i vjerskih načela čuva čovjeka od jednostranosti. Opet, bez vjerskih načela znanstveno istraživanje izrodilo bi se u filologiju, povijest i filozofiju.

Pronađeni smisao jest tek pola prijevoda, ili tek *conditio sine qua non* dobra prijevoda. Tim je samo zadovoljen zahtjev Dekreta »investigent«⁷. Ostaje još: »et proponant«⁸. Tumači su pozvani da... rade na potpunijem izlaganju i razumijevanju smisla Svetog pisma«⁹. Njihova je prva i najsvetija dužnost da pronađeni smisao vjerno prenese komu je upućen. Dekret upadno emfazira dvije riječi »smisao« i »plodno« ga prenijeti¹⁰ tj. treba da tumači »pronadu i izlože« smisao¹¹ i sve upotrijebe da bi se smisao »potpunije shvatio i izložio«¹² tako da bude čitaocima plodan. Tim su određena sva načela koja dolaze u obzir pri iznošenju smisla.

Uvijek je smisao glavno, a sve je drugo sporedno. Ili, sve drugo mora služiti smislu. Uzvišenom sadržaju mora odgovarati i uzvišeno ruho. Prevodilac mora biti svjestan svoje dužnosti. On preuzima na se ulogu posrednika koji dovodi Zaručnika i Zaručnicu jedno drugome. Njegova je dužnost da ukloni povijesnu, psihološku i svaku drugu udaljenost između Boga i čovjeka tako da među njima stvori razgovor razumljivim, sadašnjim, osobnim i dostojanstvenim. Sve što za to upotrijebi mora biti prozirno. Sve mora biti prisutno, ali ništa primjetljivo.

3. DV, gl. 6, 23.

4. N. mj.

5. N. mj.

6. DV gl. 3, 12.

7. DV gl. 6, 23.

8. N. mj.

9. N. mj.

10. N. mj.

11. N. mj.

12. DV, gl. 3, 12.

Prvo sredstvo na koje je prevodilac upućen jest riječ. On lako uviđa da je taj građevni materijal krhak i fatalno ograničen da bi mogao obuhvatiti nadnaravnu stvarnost. I koliko mu god opravdano dolazilo da kaže: »A...a...a... ne znam govoriti« (Jer 1,6), nastavit će po naredbi sv. Crkve posao znajući da će i Bog tome nadodati svoj udio.

Odabirući riječ treba iskoristiti svu suvremenu riznicu jezičnog blaga i izmjeriti sve dimenzije riječi i sve stupnjeve njihove snage i ljepote. Treba se strogo čuvati iluzije da je vjernošću slovu osigurana vjernost smislu. Svaka je idolatrija nedopuštena i odvratna, pa i idolatrija slova. Ako već treba robovati, onda se mora robovati smislu. Mnogo je komotnije ostavljati, preslikavati ili praviti verbalne enigme nego dešifrirati semitske idiome i razbijati tvrdu košticu njihovih riječi. Izraz mora biti jasan i precizan. Dobro shvaćen tekst sigurno će čuvati od opasne simplifikacije. Zato jednostavnost ima više kredita nego zamršenost. Tko nejasno prevodi, uvijek krivo prevodi; a tko jasno prevodi, samo nekad može krivo prevesti. Nema nikakva opravdanja umanjivati i stanjivati Božju riječ, a to se najviše radi tzv. doslovnim prijevodom, jer se riječ Božja nasilno stavlja u neprirodan oklop. Tako se samo mumificira slovo iz kojeg je zbog nemogućnosti života iščezao duh. Koliko je ubitačna divinizacija slova pokazala je rabinska egzegeza, a koliko je sporedno slovo, a glavno duh, pokazuju evanđelisti i Pavao. Vrlo je instruktivno da svaki od četiriju evanđelista donosi drukčiju formulaciju natpisa na Kristovu križu. Božja riječ nije petrefakt, nego događaj i proces, zato prijevod nije arheološka iskopina ili nadgrobni spomenik mrtvom junaku, nego manifestacija živoga Bića. U njegovim riječima mora vibrirati snaga hebrejskog »dabar«, koji osvjetljuje i jača, oživljuje i usmrćuje (1 Kr 2,6), zida i ruši. Inače će mrtve i blijede riječi napraviti kratki spoj s čitaocem, mjesto da mu pruže »sladost u pristajanju i vjerovanju«¹³. Moderni prijevodi moraju odgovarati modernom mentalitetu. Čovjek očekuje da mu Božja riječ zadovolji sve legitimne želje i zahtjeve. Lijep jezik, lagan stil, pregledan tekst, izbalansirane rečenice, harmonizirane ideje samo su neki od takvih zahtjeva.

Dekret izričito traži da prijevodi budu popraćeni »potrebnim i doista dovoljnim bilješkama«¹⁴. Da takve budu, u njima moraju biti indikacije jezične, povijesne i doktrinalne. Takvim se bilješkama riječ Božja stavlja u svoj vlastiti ambijent. Tim s jedne strane dobiva na punini, reljefnosti i plastičnosti, a s druge se strane premošćuje povijesna, psihološka i svaka druga razdaljina između riječi i čitaoca te je tako čini blizom, suvremenom, intimnom.

U vezi s dobrim prijevodom još su dvije karike vrlo potrebne i nužne. Upravo one stvaraju neposrednu vezu s čitaocima. Prijevod treba raširiti i čitati. Sabor svakoga zadužuje ovim zapovijedima, svjestan da je riječ Božja stvaralačka sila koja stvara samo dobro. Današnji svijet je loše ishranjen riječju Božjom. A ona je jedina kadra podići snagu svakom narodu, ukrotiti kaotične sile koje su na djelu u poje-

13. DV, gl. 1, 5.

14. DV, gl. 6, 25.

dinicu, obitelji i ljudskom društvu. Jednostavno treba cijelu ovu zemlju izložiti snažnom utjecaju Božje riječi. Njezino djelovanje nije automatsko ni magijsko, nego čudesno.

Nije potrebno da itko više plače pred Tajnom Svetog pisma, jer je Krist razlomio njegove pečate.

Zdenac je, istina, dubok, ali se ima čime zahvatiti.

SUMMARIUM

Principia de versionibus S. Scripturae iuxta »Dei Verbum«. — Sacra Scriptura Dei et hominum opus est. Eius natura exigit principia specialia quae adhiberi debent in versionibus ipsius Scripturae. Interpretator praepriis debet determinare textum, genera litteraria, situationem historicam necnon significationem verborum apud auctores et lectores. Propter naturam divinam S. Scripturae exegeta semper prae oculis habeat unitatem totius Scripturae. Deus est enim eius auctor et Christus est ille de quo agit in utroque Testamento. Fides exegetae multum confert ad inveniendum verum sensum sacri textus. In illo enim continentur veritates revelatae quae oculis fidei tantum videri possunt. Exegetarum est sensum investigare et fructuose aptis verbis hominibus proponere ratione habita iudicii Ecclesiae »quae Verbi Dei servandi et interpretandi divino fungitur mandato et ministerio« necnon Traditionis et analogiae fidei.